

Világos választások

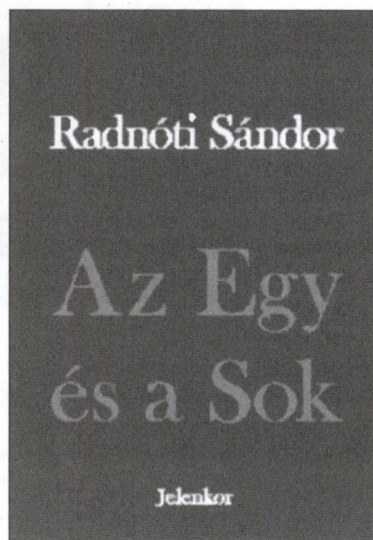
Radnóti Sándor: *Az Egy és a Sok* / BÍRÁLATOK ÉS MÉLTATÁSOK

Radnóti Sándor harminckét szerzőről vagy műveikről szóló írásokat tartalmazó kötetének tematikus és műfaji skálája igen széles: közöttük a köszöntések (Konrád György, Kertész Imre, Réz Pál, Heller Ágnes, Bodor Ádám, Lengyel Péter, Tamás Gáspár Miklós, Margócsy István, Lakatos András) és a méltatások (Tar Sándor, Eörsi István, Sántha Ferenc) rövidebb, felvillantásszerű, szükségszerűen különféle műfajokra és világalkotói kísérletekre reflektáló írásaiban (az ókortudománnyal foglalkozó Szilágyi János Györgyről, az irodalomelméleti-filozófiai körülírást értelmezést megalkotó Bagi Zsolt könyvéről, Vajda György Mihály személyesebb írásokat tartalmazó könyvéről) különbözőek a megszólalói regiszterek is, amelyek közül a pastiche tartogatja a legtöbb meglepetést az olvasó számára annyiban, hogy közvetlen személyességgel fedi fel a többi írásban – szükségszerűen rejtettebben – megjelenő szerzőt, akit azonban – érezhetően – leginkább a 2000-es évek magyar regényei, prózai művei (Nádas Péteré, Spiró Györgyé, Krasznahorkai Lászlóé, Parti Nagy Lajosé, Márton Lászlóé, Závada Pálé, Darvasi Lászlóé, Csalog Zsolté, Karátson Gáboré) foglalkoztatnak, még akkor is, ha a dráma, a színház (Térey János, Papp András), a film (az '56-os filmek nagy ívű áttekintése és kritikája) és a képzőművészet (az '56-os emlékművek befogadói különbözőségének értékelése) sem mellékes rész *Az Egy és a Sok* című kötetben.

E majdnem katalógusszerű ismeretű után óhatatlanul felmerül a kötetet összetartó erő kérdése, amelyet leginkább abban fedezhetünk fel, hogy a szerző szinte tapintható pontossággal figyel a jelenségekre, és ezekben az általánosabb érvényű, generálisan problematikus gondolatokat, elképzeléseket, megoldásokat teszi megszólalás tárgyává. Világos, egyértelmű és erős állításokat tesz (és ez nem is olyan könnyű, mint amilyennek látszik, hiszen nem ritkán tapasztalható, hogy a széppróza többszólamú írásmódja, inadekvát módon átjárja a művekről szóló beszédet is). Ami pedig – úgy vélem –

szinte egyedülálló Radnóti Sándor írásaiban, hogy a műveket nemcsak szűkebb, saját – művészeti – kontextusukban helyezi el, hanem tágabb összefüggésekben, olyan szociolektusban, amely historikus és aktuális dimenziók felé nyitott, egyszerre szinkronikus és diakronikus olvasatot is ad. Ehhez alapozícióját is világosan meghatározza: „...egy műalkotás világnézetét lehet és érdemes rekonstruálni...” (99. o.), azonban „Az irodalomkritikának nem szabad ideologikus bírálatnak lennie abban az értelemben, hogy világnézeti feltételektől tegye függővé ítéletét.” (146. o.). A kötet írásai követik ezt a kiinduló gondolatot, vagy úgy, hogy több helyen utalást találunk rá, vagy impliciten járja át a szövegeket.

Ebből az alaphelyzetből követkehet aztán, hogy a személyes hang, az objektivitás és a befogadói tetszénnyilvánítás vagy egyet nem értés egyensúlyt tartva fonódik össze, és nem törik szét darabokra, vagyis egy művön, jelenségen belül tud láttatni kiváló, nagyszerű, ugyanakkor elmentmondó, ellentétes vagy akár oda nem illőnek ítélt dolgokat is. Egyértelmű ez akkor, amikor egy-egy jelentős, nagy mű gyenge pontjait, vagy kiemelkedő személy/iség esendő oldalát is megvilágítja. Így történik ez – csak néhány példát említve – a *Párhuzamos történetek* című regényénél, ahol éles különbséget tesz: „A nagy teljesítménynek kijáró tisztelettel követtem Nádas Péter művészi radikalizmusát... Igent mondom a regény világára ... De nemet mondom világnézetére.” (146. o.), vagy Závada Pál regényénél, ahol megkülönbözteti a regény 'történetét és tétjét' (211. o.), vagy ahogy Bagi Zsolt írásánál (147–159) értékeli a fenomenológiai 'körülírás' fogalom eredetiségét és kiterjesztését az irodalomban, de felveti elégtelenségét a diakronikus megközelítés alkalmazásában, vagy a Pilinszky-versekkel kapcsolatban megfogalmazódott korai dilemmája így hangzik: „versei világnézetét... misztikus világnézetként lehet rekonstruálni. ... Mármint a misztika engem soha nem érintett meg személyesen, sem akkor, sem azóta. A verseket mégis nagyszerűeknek tartottam, s korántsem világnézetük elle-

nére. Ez volt a problémám.” (R. S. kiemelése.) Csalog Zsolt posztumusz regényéről szóló írása pedig amiatt kivételes, mert példája lehet a rossz művekről szóló pozitív kritikáinak, ahol külön tudja választani a szerző korábbi műveit, kvalitását, emberi oldalát és egy teljesen félresiklott művét. Ezek a tisztán megfogalmazott kritikai mű- és önreflexív megkülönböztetések, különbségtételek adják meg Radnóti Sándor írásainak össze nem téveszthető alaphangját.

A Vajda Mihály-könyvről naplóformában (is) megírt oldalak – az alcím szerint pastiche-ok – párhuzamos és összefonódó gondolkodói vonalat rajzolnak ki szerző és szerző között. Ez a rész sajátos intellektuális személyességet teremt, amely bár megtartja a közvetlen hangot, mégsem veszi el vagy nem olvasztja bele ebbe a hangba a mű kérdésfelvetéseit és a bírálatot sem mossa el. Így történik ez a többi ismerős-barát szerzőről szóló szövegben is, itt azonban felerősödik a rendkívül önreflexív, a személyes megszólalást fokozottan komolyan vevő hangvétel.

Térey János *Asztalízene* című drámájáról és színpadi előadásáról (Térey János–Papp András: *Kazamaták*) szólva a mű/vek ellentmondásait az 'alapító esemény paradoxonával' kapcsolja össze (263. o.), amely így szintén következetesen a problematizáló gondolkodásmód mellett tart ki. Ez az alapító eseményhez – 1956 – az, ami tematikailag összefogja a kötet utolsó harmadát, hiszen az

Angyal Istvánról, az 1956-ról készült magyar filmekről és a hozzá kapcsolódó emlékművekről szóló írások így kapcsolhatók össze. Innen – hátulról – válhat értelmezhetővé a kötet első szövege is, a Petőfi János vitézéről írtak, ami egy másik forradalom, az 1948-as emlékét hívja elő.

Radnóti Sándor a Nádas Péter-regényről szóló írásának címét adta kötetének címéül is. Ezt nemcsak az indokolja, hogy láthatóan és kimondottan e nagyra értékelt, az 'erotikus megértés' (126. o.) felé radikálisan nyitó műalkotás köré szervezi a kötetet, hanem amiatt is, hogy az E/egy és a S/sok problémája a kötetben szereplő más művekről gondolkodva-írva is foglalkoztatja. De mit is rejt valójában ez a megfogalmazás? Az egocentrikus Egynek és a szétszórt/dó Soknak a Kettőt, a párost kizárása, amely az európai szerelmi – és végtelenül intimitásra és bensőségesre törekvő, a másikkal valódi kapcsolatra vágyódó – hagyományát bontja meg. „Ritkán ábrázolták a páros magányt, a kettős külön-külön önmagába záródó szolipszizmusát ilyen kíméletlenül.” (127. o.) Ez azonban nem csupán ennek a regényvilágnak a jellemzője, hanem amiatt írható meg egyáltalán, mert korjelenység és világállapotot tükröz. Ennek fellelhető nyomaira más írások is utalnak a kötetben. Rejtetten tartalmazza ez azt is, hogy e jelenséget nagy valószínűséggel csak jelentős alkotás képes felszínre hozni, és Radnóti Sándor kritikáirását éppen ez, vagyis az általa kiemelkedőnek ítélt művekről való gondolkodás-továbbgondolás izgatja.

A kötet összességében olyan értelmezői-méltatói-bírálati megközelítésmódot rajzol ki, amely világosan és egyértelműen tisztázza esztétikai, ízlésbeli nézetét, és – időbeli szinkronitásában és vertikálitásában – a világhoz való viszonyát. Semmi elmosás, semmi 'maszatolás', semmi csúsztatás: világos gondolatok, mély ismereten alapuló vélemény, ami rugalmasan reflexív, és nem nélkülözi az önreflexiót sem. Így akár a vitára, szembeszegülésre is nyitott. Várhatunk-e többet kritikustól és kritikakötettől? (*Jelenkor*)

MÁTHÉ ANDREA